

ХЯТАД ХЭЛ ДЭЭРХ ГАНЖУУР ДАНЖУУРЫН ТУХАЙ

Т.Булган (Ph.D),
Аухан Жамъян /Hong Jun/ (Магистрант)
 МУИС-ийн ШУС-ийн Хүмүүнлэгийн ухааны салбар
 Философи, шашин судлалын тэнхим

Түлхүүр үгс: Хятад Ганжуур Данжуур, Их сангийн ном, Тэнгэр Тэтгэгч хаан, Бар хэвлэл

Хятад Ганжуур Данжуурын түүхэн тойм

Хятад улс эрт дээр үеэс бурхны ном судрыг цуглуулан эмхэтгэж “Хамаг номууд” гэж нэрлэж байжээ. Хожим нь “Их сангийн ном”¹ хэмээн нэрийдэх болсон ба сан гэдэг нь хөмрөг гэсэн утгатай, бурхны номыг хадгалан хамгаалах зорилготой юм. Винай, Судар, Абидарма хэмээх гурван аймаг сав сударт хамаарагддаг. Төвдөөр Ганжуур Данжуур хэмээдэг бөгөөд Ганжуур нь зарлигийн орчуулга, Данжуур нь шастирын орчуулга болно.

Бурхны шашин нь Хятад улсад уламжлагдаад бараг 2000 жил болж байгаа юм. Хэзээ уламжлагдсан тухай олон янзын мэдээ баримт байдаг боловч НТӨ 2 онд “Фү тү судар”² хэмээх бурхны ном анх уламжлав хэмээн “Гурван улсын түүх, Вэй улсын бичиг”-т тэмдэглэсэн байна. Гэвч энэ судар нь чухам ямар судар болохыг одоо болтол тодруулж чадаагүй байсаар байна. НТ 64–67 онд Хан мин ди³ хааны зарлигаар эртний Энэтхэг орноос Жианг эе мө тэн⁴, Зү фа лан⁵ хэмээх хоёр хувраг ба бурхны хөрөг, ном судрыг залж иржээ. НТ 68 онд Хэнан мужийн Луоян хотод Хятадын хамгийн анхны буддын шашны хийд “Цагаан морин сүм”⁶-ийг байгуулж бурхны ном судрыг орчуулж эхэлсэн юм. Хятадын хамгийн эртний бурхны ном “Дөчин хоёр бүлэгт судар”⁷-ыг энэхүү сүмд анх орчуулан номлосон байна.

Орчуулсан ном судар олширон гарахын хэрээр эмхэтгэн найруулах шаардлагатай болов. “Сүй улсын түүх, судрын тэмдэглэл” ба “Үе уламжлалын гурван эрдэнийн тэмдэглэл”-д Лиянган Ү Ди⁸ хааны зарлигаар Шагжын шашны номыг цуглуулан эмхэтгэж, 515-518 онд “Судрын чуулганы гарчиг”-ийг найруулан гаргажээ. Энэхүү бүтээл нь нийт 3741 бүлэгт, 1433 зохиолтой. Үүнийг хятад Ганжуурын анхны эхлэл хэмээн үздэг байна.

НТ 105 онд цаас хийх мэргэжил гүйцэт боловсорч түгээмэл хэрэглэх болов. 590-640 оны хооронд сийлмэл бар бий болсноос хойш 1004-1048 оны хооронд үсэг өрж барлах арга үүдэн гарсан байна. Цаас хийгээд бар хэвлэлийн хөгжил нь бурханы ном, судар уламжлан дэлгэрэхэд чухал нөлөө үзүүлсэн бөгөөд улмаар хөрш зэргэлдээ улс орон болох Вьетнам, Япон, Солонгост түгэн дэлгэрсэн байна. Монголчууд цаас хэвлэх арга технологийг Европд уламжлан дэлгэрэхүүдэлэхэд нөлөөлсөн байна. Чин улсын (1616-1911) сүүлчийн үед тугалган барболон зургаар буулган хэвлэх аргыг хэрэглэх болсон байна. Үүнээс гадна Фаншаны Юүн Жүй Си⁹ сүмийн чулуун бар ба Юань улсын (1206-1368) зэс барыг дурьдах ёстой.

Бурханы ном нь анх эхэндээ Пали хэл ба Санскрит хэлээр тэмдэглэгдсэн байдаг. Хожим нь Хятад, Төвд, Монгол, Манж, Шийшаа, Англи гэх мэт олон орны хэлээр орчуулагдсан байна. Санскритаас Хятад хэлэнд орчуулсан алдарт Лозава нараас хэдийг дурьдвал : Фа Шиян (334-420), Кумараши (344-413), Зэн Ди (499-569), Тан Шүен Сан (600-664), И Жин (635- 713), Бү Күн (705-774) зэрэг хүмүүс бий .

Сүн улс (960-1276) ба Алтан улс (1115-1234)-ын үед 8 удаа Ганжуур Данжуурыг эмхэтгэн

¹ Хятад нэр нь 大藏经 da zang jing

² Хятад нэр нь 浮屠经 fu tu jing

³ Хятад нэр нь 刘庄 liu zhuang (28-76) Зүүн Хан улсын 2-р хаан, 18 жил төр барьсан

⁴ Хятад нэр нь 迦叶摩腾 jia ye mo teng

⁵ Хятад нэр нь 竺法兰 zhu fa lan

⁶ Хятад нэр нь 白马寺 bai ma si

⁷ Тэнгэр тэтгэгчийн Хятад Ганжуурын 55-р ботийн 674-р зохиол, Бага хөлгөний ном, түүвэр зохиол.

⁸ Хятад нэр нь 萧衍 xiao yan (464-549) бурхан шашинд маш сүсэгтэй байж насан эцэслэх хүртэл өнгө дарсыг цээрлэж цагаан хоол идэж байжээ. 48 жил төр барьж 86 насандаа таалал төгсөв. хятад уламжлалт бурхан шашинтныг мах идэхийг цээрлэх дүрмийг анхлан хэрэгжүүлсэн хүн юм.

⁹ Хятад нэр нь 云居寺 yun ju si

найруулж, Юань улс 2 удаа, Мин улс (1368-1644) 4 удаа, Чин улс 1 удаа, Япон улс 7 удаа, Солонгос улс 3 удаа, Хятад улс 4 удаа эмхэтгэн найруулж байсан байна. Одоогийн байдлаар 29 зүйлийн адил бус бар хэвлэлийн Хятад Ганжуур Данжуур бий.

Хятад Ганжуур Данжуурын барын судрын жагсаалт:

1. “Кай Боо Сан”¹⁰(971-983) - Хятадын хамгийн анхны Ганжуур, 5048 бүлэгт, 130 мянган хэсэг барын хавтастай. Сүн Тайсу хаан Зоу Куан Еины¹¹ санаачлагаар эхлэн бүтээжээ. Тус Ганжуурыг 984 онд Японд залж, 1022 онд Кидан болон Гуулин улсуудад тус тус уламжлан аваачсан.
2. “Алтан улсын сан”¹²(1139-1173) – 6980 бүлэгт, 168113 барын хавтастай. Сүн улсын сүүлч Юань улсын эхэнд дайн дажинд дайрагдаж хагас хэртэй барын хавтас нь сүйдсэн байна. Өгэдэй хааны наймдугаар он (1236)-д улсын Чинсан Юли Чуй Цай (1190-1244)-н санаачлагаар нөхөн хийж гүйцээжээ. Ганц энэ Ганжуурт л байдаг 12 боть ном буй бөгөөд бусад Ганжуурт байдаггүй.
3. “Гуулин улсын сан”¹³(1236-1251) - 6558 бүлэгт, 1524 зохиолтой. барын хавтас 86525 хэсэг бөгөөд хоёр талд нь барласан байдаг.
4. “Кидан улсын сан”¹⁴(1031-1054) – 579 боодолтой.
5. “Чулуун судрын сан”¹⁵(605-?) – 14278 чулуун хавтастай. бүтээсэн хугацаа нь 1039 жил үргэлжилсэн. 2000 онд зурган хэлбэрт буулган хэвлэсэн нь 30 дэвтэр байдаг.
6. “Чүн Нин Сан”¹⁶(1080-1104) – 6108 бүлэгт, 1440 зохиолтой.
7. “Пи Лү Сан”¹⁷(1112-1151) – 6132 бүлэгт, 1451 зохиолтой.
8. “Юан Жүэ Сан”¹⁸(?-1132) – 5480 бүлэгт, 1435 зохиолтой.
9. “Чи Ша Сан”¹⁹ 1225-1258 хооронд эхний хагасыг Хятадын Өмнөд Сүн улс бүтээсэн бөгөөд сүүлийн хагасыг 1297-1322 оны хооронд Монголын Өлзийт Төмөр хааны²⁰ зарлигаар сийлж бүтээжээ. 6362 бүлэгт 1532 зохиолтой.
10. “Пү Нин Сан”²¹(1277-1290) – 6326 бүлэгт 1520 зохиолтой.
11. “Яан Юү Сан”²²(?-1316) – Судрын эхний хуудсанд Монголын Аюубадра²³ хааны нэр бий.
12. “Юань Гуан Сан”²⁴(1332-1336) – Улсын Эх Будашири²⁵ хатаны зарлигаар Юань улсын их нийслэлд санаачлан бүтээжээ. 651 боодол.
13. “Чү Кэ Нан Сан”²⁶(1399-1402) – 7245 бүлэгт, 1618 зохиолтой.
14. “Юүн Лэ Нан Сан”²⁷(1413-1420) – 6325 бүлэгт 1618 зохиолтой.
15. “Юүн Лэ Бэй Сан”²⁸(1419-1440) – 6771 бүлэгт, 2001 онд зурган хэлбэрээр хэвлэн гаргасан нь 200 дэвтэр болжээ.
16. “Жи Шин Сан”²⁹(1589-1711) – 10332 бүлэгт, 2195 зохиолтой. Утайшан ууланд анх хийсэн боловч уур амьсгал хүйтэн учир шилжин нүүх шаардлагатай болж Хятадын өмнө хэсгийн дулаан бүс нутагт нүүн очиж бүтээсэн байна. Хамгийн арвин агуулгатай бөгөөд хамгийн урт хугацаа зарцуулан 120 орчим жилийн хүч хөдөлмөр оржээ. Доторх агуулгыг Ганжуурын

¹⁰ Хятад нэр нь 开宝藏 kai bao zang

¹¹ Хятад нэр нь 赵匡胤 zhao kuang yin (927-976), Сүн улсыг үүсгэн байгуулагч , 17 жил эрх барьсан.

¹² Хятад нэр нь 金藏 jin zang

¹³ Хятад нэр нь 高丽藏 gao li zang

¹⁴ Хятад нэр нь 契丹藏 qi dan zang

¹⁵ 房山石经 fang shan shi jing

¹⁶ 崇宁藏 Chong ning zang

¹⁷ 毗卢藏 pi lu zang

¹⁸ 圆觉藏 Yuan jue zang

¹⁹ 磻砂藏 qi sha zang

²⁰ Өлзийт Төмөр хаан (1265-1307) Монголын 9-р хаан 13 жил төр барьсан.

²¹ 普宁藏 Pu ning zang

²² 延祐藏 yan you zang

²³ Аюубадра хаан- Монгол нэр нь Буянт хаан(1285-1320) 9 жил төр барьсан Монголын 11дэх хаан

²⁴ 元官藏 Yuan guan zang

²⁵ Төв Төмөр хааны хатан Хонгирад аймгийн хүн(1305-1338)

²⁶ 初刻藏 chu ke zang

²⁷ 永乐南藏 Yong le nan zang

²⁸ 永乐北藏 yong le bei zang

²⁹ 嘉兴藏 Jia xing zang

- аймаг, Данжуурын аймаг хэмээн тусгаарлан хуваасан юм. Судалгааны үнэ өртөгөндөр.
17. “Тэнгэр тэтгэгчийн сан”³⁰(1733-1738) – 7168 бүлэгт, 1669 зохиолтой. Барын хавтас 79036 хэсэг. Одоо байх нь 73024 хэсэг. 2009 онд Бээжингийн бурхан шашны нийгэмлэгийн Гуан Хуа Си³¹ хийдээс хянан хавсарч, дундад улсын номын сангийн хэвлэлийн хороо зурган хэлбэрт буулган хэвлэв, 168 дэвтэр.
  18. “Пин Чэй Сан”³²(1909-1913) – Тугалган бар 8418 бүлэгт, 1916 зохиолтой. 1998 онд зурган хэлбэрт буулган хэвлэсэн нь 100 дэвтэр.
  19. “Пү Хүй Сан”³³(1943-1945) – Тугалган бар 1997 онд дахин хэвлэсэн нь 100 дэвтэр.
  20. Тайваны “Дундадын Сан”³⁴(1951-1970) – 4003 зохиолтой.
  21. Хятад улсын “Дундадын Сан”³⁵(1982-1994) – 4200 зохиолтой. 23000 бүлэгт.
  22. “Дунханы Их Сан”³⁶(1988-1990) – Дундад улсын номын сан ба дэлхийн бүх улсад байх номын санд хадгалж буй ном судрыг үндэслэж эмхэтгэн найруулав. 63 дэвтэр. Судалгаанд маш өндөр үнэ өртөгийг зарцуулжээ.
  23. Японы “Тиан Хай Сан”³⁷(1637-1648) – 1451 зохиолтой.
  24. Японы “Хуан Бө Сан”³⁸(1669-1681) – 274 боть, 6950 бүлэгт, 2094 зохиолтой.
  25. Японы “Сү Кэ Сан”³⁹(1877-1885) – Тугалган бар, 8534 бүлэгт, 1916 зохиолтой.
  26. “卍үсэгт сан”⁴⁰(1902-1905) – 347 дэвтэр 1980 онд Тайванд зурган хэлбэрээр хэвлэсэн нь 70 дэвтэр.
  27. “卍шастирийн сан”⁴¹(1905-1912) - 750 дэвтэр 7140 бүлэгт, 1750 зохиолтой. 1977 онд Тайванд зурган хэлбэрээр дахин хэвлэсэн нь 150 дэвтэр.
  28. Японы “Да зэн Сан”⁴²(1922-1934) – 13520 бүлэгт, 3493 зохиолтой. Бүгд нийт 100 дэвтэр. Хамгийн түгээмэл судалгаанд хэрэглэгддэг, үнэ өртөгтэй бүтээл юм.
  29. “Их Сангийн нөхвөр”⁴³ 2013 онд Дундад улсын Түүхийн музейн хэвлэлийн хороо хэвлэв. “Тэнгэр тэтгэгчийн Ганжуур”-т байдаггүй бусад номууд болно. Бас “Луут Ганжуурын нөхвөр” гэж нэрлэх нь бий. 648 зохиолтой. 60000 гаруй хуудастай ном юм. 16 –н цаасны хэмжээтэй, бүгд нийт 100 дэвтэр.

Тэнгэр Тэтгэгчийн Ганжуур , Данжуурын агуулгын бүтэц

“Тэнгэр тэтгэгчийн”⁴⁴ Хятад Ганжуур”-ыг бас “Чинийн Ганжуур”, “Луут Ганжуур” гэж нэрлэдэг. Луут Ганжуур гэдэг нь судрын хөвөөгөөр луугийн угалзтай. Чин улсын засгийн газраас барласан Хятад Ганжуур болно. Найралт төвийн 11-р он (1733)-д Зуан Чин ван Юүн ЛҮ⁴⁵ , Хэ Чин ван Хүн зөү⁴⁶ , Шянь Лян Си сүмийн хамба Чао Шен⁴⁷ нар Ганжуур хэвлэх ажлыг эрхлэн хариуцаж Бээжингийн Шянь Лян Си сүмд тусгай хэвлэлийн хороог байгуулав. Мин улсын “Юүн Лэ Бэй сан”-ын суурин дээр эмхэтгэн найруулжээ. Энэхүү хэвлэлийн ажилд эрдэмтэн мэргэд эрхэм түшмэл, ихэс хувраг 60 гаруй хүн хянан хамаарагч, сийлэх, дармалдах, үдэх мэтийн шалгарсан урчууд 860 гаруй хүн 6 жилийн хугацаа хэрэгсэж, Тэнгэр тэтгэгчийн 3-р он (1738 он)-дү барыг бүтээж дууссан байна. Барын хавтасыг Чин улсын хааны ордонд хадгалж байснаас одоо Бээжин хотын Эртний үнэт ховор түүхэн дурсгалын хөмрөгөнд шилжүүлэн хадгалсан байна. Бүтцийн жагсаалт нь дараах мэт:

³⁰ 乾隆大藏经 Qian long da zang jing

³¹ 广化寺 guang hua si

³² 频伽藏 pin qie zang

³³ 普慧藏 Pu hui zang

³⁴ 台湾《中华藏》tai wan 《zhong hua zang》

³⁵ 中国《中华藏》zhong guo 《zhong hua zang》

³⁶ 敦煌大藏经 dun huang da zang jing

³⁷ 日本《天海藏》ri ben 《tian hai zang》

³⁸ 日本《黄檗藏》ri ben 《huang bo zang》

³⁹ 日本《缩刻藏》ri ben 《su ke zang》

⁴⁰ 日本《卍字藏》ri ben 《卍zi zang》

⁴¹ 日本《卍续藏》ri ben 《卍xu zang》

⁴² 日本《大正藏》ri ben 《da zheng zang》

⁴³ 大藏经补编 da zang jing bu bian

⁴⁴ 弘历 hong li (1711-1799) Чин улсын 6-рхаан,60 жил төрийн эрх барив, хамгийн урт насласан хаан болно.

⁴⁵ 允禄 yun lu (1695-1767) Энхамгалан хааны 16-р хөвгүүн

⁴⁶ 弘昼 hong zhou (1712-1770) Найралт төв хааны 5-рхөвгүүн

⁴⁷ 超盛 Chao sheng

1. “Билиг Барамид”-ын аймаг: 16 боть, 19 зохиол.
2. “Эрдэнэ давхарлага”-ийн аймаг: 4 боть, 37 зохиол
3. “Их хөлгөний элдэв судрын чуулган”-ы аймаг: 3 боть, 26 зохиол
4. “Олонхи бурхан”-ы аймаг: 5 боть, 26 зохиол
5. “Гаслангаас нөхчсөн”-нь аймаг: 3 боть, 13 зохиол
6. “Их хөлгөний бусад орчуулга”-ын аймаг: 10 боть, 250 зохиол, сүүлчийн хэсэгт тарнийн ном 70 гаруй зохиол бий.
7. “Их хөлгөний тусгаар орчуулга”-ын аймаг: 7 боть, 166 зохиол, сүүлчийн хэсэгт тарнийн ном 50 гаруй зохиол бий.
8. “Бага хөлгөн”-ий аймаг: 7 боть, 137 зохиол
9. “Бага хөлгөний тусгаар орчуулга”-ын аймаг: 3 боть, 102 зохиол
10. “Сүн, Юаны Их Бага хөлгөн судар”-ын аймаг: 8 боть, 300 зохиол (сүүлчийн хэсэгт 200 шахам тарнийн зохиол бий).
11. “Их хөлгөний винай”-н аймаг: 1 боть, 25 зохиол
12. “Бага хөлгөний винай”-н аймаг: 10 боть, 59 зохиол
13. “Их хөлгөний шастир”-ын аймаг: 11 боть, 93 зохиол
14. “Бага хөлгөний шастир”-ын аймаг: 16 боть, 37 зохиол
15. “Сүн, Юаны шастир”-ын аймаг: 1 боть, 22 зохиол
16. “Энэтхэг орны зохиол”-ын аймаг: 5 боть, 147 зохиол
17. “Дундад орны зохиол”-ын аймаг: 58 боть, 209 зохиол

Оршил бичсэн хаадын нэрс

1. Чин улсын найралт төв⁴⁸ хааны бичсэн оршил 745 үсэгтэй, 1734 оны 2 сарын 1-ны өдөр бичив.
2. Тан улсын(618-907) Тан Тайсун⁴⁹ хааны бичсэн оршил. 906 үсэгтэй
3. Тан улсын Го Сүн⁵⁰ хааны бичсэн оршил. 674 үсэгтэй.
4. Мин улсын Ин Сүн⁵¹хааны бичсэн оршил. 506 үсэгтэй. 1440 оны 11 сарын 11-ны өдөр бичив.
5. Мин улсын Ван Ли⁵² хааны бичсэн оршил. 452 үсэгтэй. 1576 оны 4 сар.
6. Хутагт хатан⁵³ эхээс санаачлан дурьдсан оршил (нэг) 538 үсэгтэй.
7. Хутагт хатан эхээс өглөг өргөсөн оршил (хоёр) 571 үсэгтэй.
8. Ши Мин Зи хийдийн Шүэн Зэ⁵⁴ их багшийн бичсэн билэг барамидын оршил. 516 үсэгтэй.

Бурханы шашны ном сударуламжлагдан дэлгэрэх явцдаа Гурван эрдэнийн ач тусаас гадна бичиг үсгийн гүйцэтгэсэн үүрэг, орчуулагч Лозава нарын цөхрөшгүй чармайлт, цаасыг бүтээж бий болгосон ба барлаж хэвлэсэн, дэмжин тусалсан хаад ноёдоос харц ард хүртэлх сүсэгтэн өглөгийн эзэд нарын хамтын хүчин чармайлт болохыг онцлон тэмдэглэж байна.

Сүн улсаас эхлэн модон барын Хятад Ганжуур, Данжуурыг²⁹ удаа барлан хэвлэсэн юм. Үүний дотроос одоог хүртэл агуулгаар баялаг мөртлөө бүрэн бүтэн хадгалагдаж байдаг нь Тэнгэр тэтгэгчийн Хятад Ганжуур, Данжуур болно. Хаант төрийн үед хамгийн сүүлд эмхэтгэсэн Хятад Ганжуур нь үнэ цэнэтэй эмхэтгэл юм. Тэнгэр тэтгэгчийн Хятад Ганжуур нь “Билиг Барамид”, “Эрдэнэ давхарлага”, “Олонхи бурхан”, “Их хөлгөний винай”, “Бага хөлгөний винай” гэх зэрэг 17 аймаг бүлэгтэй. Эхний хэсэгт нь эл төрийн хаадын бичсэн оршил буй. Энэхүү Ганжуурын үсгийн тиг нь гойд сайхан, бар сийлмэл нь уран нарийн, бурхан Бодьсдвагийн хөрөг зураг нь амьдлаг, бүх номыг ганц хүний гараар урласан мэт байдаг.

Шинээр хэвлэсэн “Тэнгэр тэтгэгчийн Хятад Ганжуур” (168 боть) ба “Их Сангийн нөхвөр”

⁴⁸ 胤禛yin zhen (1678—1735) Чин улсын 5-р хаан 13 жил төрийн эрх барьсан. Тэрээр 2-р Жанжаа гэгээн Агваанчойдоныг багш хэмээн шүтэж төв үзлийн номыг гүн гүнзгий сурсан хүн юм. Буян үйлдэхийн тусд үхэх ялтай хоригдлуудыг суллан гаргаж байжээ. Гэхдээ эдгээр үхэх ялтан нь заавал сүмд сууж Хуашин(хятад лам) болох шаардлагатай бөгөөд толгойдоо гал тамга дардаг. хожим нь энэ заншлыг Хятад уламжлалт бурхан шашны сахил хүртэх дүрэм болгон хэрэгжүүлэв. Толгойгоо хүжийн галаар төөнж тамга гаргана. Энэ нь жинхэнэ ба хуурамч бурхны шавийн ялгаа ч гэж үздэг.

⁴⁹ 李世民li shi min (598—649) Тан улсын 2-р хаан 23 жил төрийн эрх барьсан.

⁵⁰ 李治li zhi (628—683) Тан улсын 3-р хаан 35 жил төрийн эрх барьсан.

⁵¹ 朱祁镇zhu qi zhen (1427-1464) Мин улсын 6-р хаан ба 8-р хаан нийт 22жил төрийн эрх барьсан.

⁵² 朱翊钧Zhu Yi Jun (1563—1620) Мин улсын 13-р хаан 48 жил төрийн эрх барьсан.

⁵³ 李彩凤 li cai feng (1544—1614年), Мин улсын Ван Ли хааны төрсөн эх.

⁵⁴ 玄则 xuan ze

(100 боть) гэх энэ хоёрын нийлбэр нь бүх Хятад Ганжуур Данжуурын агуулгыг бүрэн багтаасан байна. Энэхүү Хятад Ганжуур, Данжуур нь Төвд, Монгол Ганжуур Данжууртай харьцуулан судлахад чухал ач холбогдолтой юм.

НОМ ЗҮЙ

1. Далай Ч. Монгол улсын түүх: Дэд боть XII-XIV зууны дунд үе. УБ., 2004
2. Сүмбэ Хамба Ишбалжир. Энэтхэг Хятад Түвд Монголын орон дор дээд ном ямбар мэт дэлгэрсэн ёсны галбарагчийн модон хэмээгдэх оршив. Хөххот. 1993
3. 乾隆大藏经, 北京木刻印, 1738年, 中国书店出版社出版 (影168册) 2009年
4. 高楠顺次郎、渡边海旭: 大正藏 (共100册), 日本, 1934年
5. 将维乔: 中国佛教史, 上海古籍出版社, 2007年
6. 曹大为孙燕京, 中国历史, 五洲传播出版社北京2011年
7. 郑永安, 中国历代帝王, 云南人民出版社, 2011年

ABSTRACT

The article will describe the Chinese Buddhist canons and its' historical development. Chinese people collected and edited Buddhist canons from ancient time, called it "Whole canons". Later they called it "Great treasury Sutras", which means fund and treasury for preserving and protecting Buddhist texts. It is being consisted of Vinya pitaka, Sutra pitaka and Abhidharma pitaka. It is equivalent with Tibetan Kangyur /the translation of word/and Tengyur /translation of the treatises/.

The Chinese Buddhist canons were being disseminated in Chinese, Japanese, Korean and Vietnamese languages in particular Asian countries in different historical periods. It edited consecutively 8 times during Song (960-1276) and Jin dynasty (1115-1234), 2 times during Yuan dynasty (1206-1368), 4 times during Min dynasty (1368-1644), 1 times during Qing dynasty (1644-1911), 7 times in Japan and 3 times in Korea, 4 times China. Currently there are 29 printing and xylographical versions of Chinese Buddhist canons existing. The most significant and perfect version of Chinese Kangyur and Tengyur was edited and printed during the Qianlong Emperor (1711-1799), who was the sixth emperor of the Manchuled Qing Dynasty.